

สวนหลังบ้าน: การเยียวยาของธรรมชาติและเทคโนโลยี ในฐานะตัวร้าย *

ศุภิสรา เทียนสว่างชัย **

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์นวนิยาย สวนหลังบ้าน ของ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ ภายใต้กรอบแนวคิดเชิงนิเวศสำนึก จากการศึกษาพบว่านวนิยาย สวนหลังบ้าน มีการแสดงให้เห็นกระบวนการทางธรรมชาติที่สอดคล้องกับแนวคิดเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการนำเสนอการอยู่ร่วมกันของธรรมชาติและมนุษย์ เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ทั้งทางด้านอารมณ์และจิตใจ รวมไปถึงการนำเสนอบทบาทหน้าที่ของธรรมชาติที่ช่วยเยียวยารักษาสภาพจิตใจ ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ในครอบครัวและช่วยคืนจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ แต่ในขณะเดียวกันการนำเสนอภาพแทนและบทบาทของธรรมชาติภายในเรื่องยังมีอีกมุมมองหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นการเข้ามาครอบครองและจัดการธรรมชาติของมนุษย์ รวมไปถึงการแบ่งแยกระหว่างธรรมชาติกับเทคโนโลยีในรูปแบบที่ไม่สมดุล

คำสำคัญ: สวนหลังบ้าน; แนวคิดเชิงนิเวศสำนึก; ธรรมชาติ; เทคโนโลยี

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในหัวข้อ “แนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์”

** นิสิตระดับมหาบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ติดต่อได้ที่: rozzonery_mai@hotmail.com

***Suanlangban*: Healing of Nature with Technology as the Villain ***

Supisara Thiensawangchai **

Abstract

This research paper aims to analyze *Suanlangban*, a novel written by Niransak Boonchan, within the scope of ecocriticism. The novel represents a natural paradigm which complies with the concept of natural and environmental conservation. It portrays human beings and nature in balanced coexistence in order to show the interconnectedness of the two, in both the mind and the both psychologically and emotionally. Furthermore, the novel presents the roles of nature in healing mental illness, strengthening family relationships and restoring the human spirit. At the same time, another aspect of the representation and the role of nature in this novel reflects human appropriation and mastery over nature and the unbalanced segregation of nature and technology.

Keywords: *Suanlangban*; ecocriticism; nature; Technology

* This paper is a part of the author's dissertation entitled "Ecocriticism in Niransak Boonchan's Literary Works", Department of Comparative Literature, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

** Master's student, Department of Comparative Literature, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, e-mail: rozzonery_mai@hotmail.com

1. บทนำ

1.1 ที่มาและแนวคิด

ในยุคที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมแพร่ขยายเข้ามาครอบงำสังคมและชีวิตของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่เพียงส่งผลต่อสภาพสังคมและวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังเป็นตัวการสำคัญในการบ่อนเซาะการดำรงอยู่ของธรรมชาติและระบบนิเวศจนค่อยๆ เกิดเป็นปัญหาและกลายเป็นวิกฤต

จากวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทำให้มนุษย์เริ่มมีทัศนคติเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้นแต่เป็นการรับรู้อย่างเข้าใจในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น โดยในส่วนของแวดวงวรรณกรรมนั้น ธัญญา สังขพันธานนท์ (2556, น. 32-33) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรม ไว้ในหนังสือ *วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย* ว่า การขยายขอบเขตการศึกษาบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรม ได้รับแรงกระตุ้นมาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก การเกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ ประการที่สอง การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ จาก กระบวนทัศน์แบบลดส่วนหรือแบบกลไก (Reductionist/Mechanistic) คือการมองโลกหรือธรรมชาติในฐานะเครื่องจักรกลชนิดหนึ่งที่ไม่มีชีวิต และเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถเข้าไปจัดการควบคุมเพื่อนำมารับใช้ความต้องการของมนุษย์มาสู่ กระบวนทัศน์แบบองค์รวม (Holistic) ที่เชื่อว่าทุกๆ สรรพสิ่งในโลกทั้งรูปธรรมและนามธรรมล้วนดำรงอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลาย และมีความเชื่อมโยงผสมผสานกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันอย่างแยกไม่ได้ โลกจึงมิได้เป็นเพียงวัตถุที่รับรู้ได้โดยมนุษย์เท่านั้น หากยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่ซับซ้อนอีกมากมายเกินการรับรู้ของมนุษย์ กระบวนทัศน์

นี้จึงเชื่อว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มีชีวิตอยู่ใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และมีสภาวะแบบเดียวกับธรรมชาติ

การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนี้ถือเป็นจุดกำเนิดที่ทำให้แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการให้ความสำคัญกับระบบนิเวศกลายเป็นหนึ่งในแนวคิดกระแสหลักที่ได้รับความสนใจไปทั่วโลก เนื่องจากสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมนุษย์และผูกติดอยู่กับวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างมีอาภหสิกลีเียง วิฤตปัญหาทงสิ่งแวดล้อมจึงทำให้ผู้คนและสังคมหันกลับมาตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น วรรณกรรมในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์จึงกลายมาเป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดความวิตกกังวลต่อปัญหาและแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกันกับแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมที่เริ่มหันมาสนใจบทบาทและภาพแทนของธรรมชาติที่ถูกนำเสนอในงานวรรณกรรมเชิงอนุรักษ์และบทบาทความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากยิ่งขึ้น

การศึกษาวรรณกรรมวิจารณ์แวนนิเวศสำนึก (Ecocriticism)¹ ของทางฝั่งตะวันตกนั้นอาจกล่าวได้ว่าเริ่มปรากฏขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960-1970 ที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ การศึกษางานเขียนภายใต้แนวคิดเชิงนิเวศวิทยาที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ความผูกพันกับชนบทและท้องถื่นเริ่มปรากฏออกมามากขึ้นแต่ยังไม่มีการพูดถึงอย่างแพร่หลายจนกระทั่งในช่วง ค.ศ.1989 เชอริล กล็อตเฟลต์ (Cheryll Glotfelty) นักวิชาการที่สนใจศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรม ได้ออกมาตั้งคำถามถึงการศึกษาบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมท่ามกลางกระแส

¹ Ecocriticism เป็นแนวคิดและทฤษฎีที่เริ่มได้รับความสนใจในแวดวงวรรณกรรมวิจารณ์ของไทย จึงมีนักวิชาการบางท่านได้แปลคำศัพท์นี้มาใช้ในภาษาไทย เช่น ตรีศิลป์ บุญจร ใช้คำว่า “วรรณกรรมวิจารณ์แวนนิเวศสำนึก” ธัญญา สังขพันธานนท์ ใช้คำว่า “วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ” และ ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์ ใช้คำว่า “การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ” โดยในบทความนี้ ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “วรรณกรรมวิจารณ์แวนนิเวศสำนึก” แทนคำศัพท์ดังกล่าว

ความสนใจในประเด็นอื่นๆ เช่น สตรีนิยมหรือชนชั้นที่กำลังได้รับความนิยมในขณะนั้น โดยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ทุกมุมโลก จากจุดเริ่มต้นนี้ทำให้การศึกษาวรรณกรรมวิจารณ์แวนนิเวศสำนึกในงานวรรณกรรมเริ่มได้รับความสนใจแพร่หลายมากขึ้นตามสถาบันการศึกษาและแวดวงนักวิชาการและได้มีการนำไปประยุกต์ใช้เข้ากับทฤษฎีต่างๆ เช่น สตรีนิยมมาร์กซิสม์ ฯลฯ ทำให้การศึกษาวรรณกรรมวิจารณ์แวนนิเวศสำนึกสามารถขยายขอบเขตเพื่อนำเสนอประเด็นต่างๆ ได้อย่างหลากหลาย

2. วรณกรรมวิจารณ์แวนนิเวศสำนึก (Ecocriticism):

บทบาทและความสำคัญของธรรมชาติในงานวรรณกรรม

จากวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นและการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติก่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ลุกลามไปทั่วโลกจนเกิดกระแสความเคลื่อนไหวในเชิงอนุรักษ์ในหลายภาคส่วน ทั้งการรณรงค์และการนำเสนอแนวคิดใหม่ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งในแวดวงวรรณกรรมวิจารณ์เองก็ได้เกิดวรรณกรรมวิจารณ์แวนนิเวศสำนึกขึ้น

เซอร์ล กล็อตเฟลต์ ผู้ริเริ่มความสนใจการศึกษาธรรมชาติในงานวรรณกรรมได้เริ่มต้นให้ความหมายและคำนิยามของวรรณกรรมวิจารณ์แวนนิเวศสำนึกไว้อย่างกว้างๆ ว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Glottfelty, 1996, p. xviii) โดยในการศึกษาวรรณกรรมวิจารณ์แวนนิเวศสำนึกอาจศึกษาวรรณกรรมที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยใช้องค์ความรู้อื่นร่วมด้วย หรืออาจเป็นการพิจารณาการนำเสนอแนวคิดเชิงนิเวศและความสัมพันธ์ของธรรมชาติกับมนุษย์ในงานวรรณกรรมต่างๆ ที่ลดทอนความสำคัญของโลกธรรมชาติ (Slovic, 2000, p. 160) ถึงแม้วรรณกรรมวิจารณ์แวนนิเวศสำนึกจะเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงแง่มุมทางการเมืองหรือประวัติศาสตร์ที่อาจทำให้เราทราบถึงอุดมการณ์หรือวาทกรรม

ทางธรรมชาติที่ถูกปฏิบัติต่อๆ กันมา การศึกษาในแนวคิดนิเวศสำนึกจึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ตลอดจนประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมอันนำมาซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมมนุษย์ในยุคสมัยนั้นๆ (Garrard, 2004, p. 5) และสามารถทำให้เรามองเห็นการช่วงชิงพื้นที่ของอุดมการณ์ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ วรรณกรรมวิจารณ์แนวคิดสำนึกจึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นแนวคิดและทฤษฎีที่ให้ความสนใจศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม โดยใช้ฐานความรู้ด้านนิเวศวิทยา (Ecology)² และแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม (Environmentalism)³ มาเป็นพื้นฐานในการศึกษา และถือเป็นวาทกรรมชนิดหนึ่งที่สร้างความหมายและสร้างความรู้ใหม่ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณคดี โดยกำหนดแนวคิดและความหมายในการศึกษาวรรณคดีทั้งในด้านกฎเกณฑ์ วิธีการในการวิเคราะห์วิจารณ์ในฐานะที่เป็น “พื้นที่ทับซ้อน” (Heterotopia)⁴ ของทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ที่แสดงให้เห็นการต่อสู้ช่วงชิงทางความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการสร้างนิยาม

² นิเวศวิทยา (Ecology) การศึกษาความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อม เพื่อควบคุมการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยโรงงานอุตสาหกรรม ยานพาหนะ และกิจกรรมอื่นๆ ของมนุษย์ การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้มีลักษณะสมดุลทางธรรมชาติ และมีความยั่งยืนไม่ถูกทำลาย เปลี่ยนสภาพไปในทางที่เลวร้าย ซึ่งการศึกษาทางนิเวศวิทยา นี้เป็นการศึกษาแบบข้ามศาสตร์วิชาที่รวมสาขาทางด้านสังคมศาสตร์เอาไว้ในการศึกษา รวมด้วย (วิทยากร เชียงกูล, 2558, น. 71)

³ แนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม (Environmentalism) เป็นแนวคิดหรือกลุ่มที่มีจุดมุ่งหมายเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลาย พยายามที่จะรักษา สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีและสวยงาม รวมทั้งสภาพบ้านเมืองที่น่าอยู่ (วิทยากร เชียงกูล, 2558, น. 205)

⁴ Heterotopia หรือพื้นที่ทับซ้อน หรือที่ัญญา สังขพันธานนท์เรียกว่า “พื้นที่ใหม่” นั้น มิเชล ฟูก็อดต์ (Michel Foucault) ได้นำมาใช้ในความหมายของพื้นที่ที่แตกต่างไปจากพื้นที่ในอุดมคติ ฟูก็อดต์เห็นว่าในทุกๆ สังคมจะมีพื้นที่ที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจหรือให้ความสำคัญ เป็นพื้นที่แห่งความเป็นอื่น เป็นพื้นที่ที่อาจจะไม่มีการพูดถึงความขัดแย้งหรือเป็นพื้นที่ที่เกิดจากความขัดแย้งมารวมอยู่ด้วยกัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542, น. 159-160)

ความหมายให้แก่การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมที่แตกต่างไปจาก ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์อื่นๆ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556, น. 40)

วรรณกรรมวิจารณ์แนวนี้เวศสำนึกเป็นแนวทางการศึกษาซึ่งมุ่งไปที่การ พิจารณาบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สอดแทรกอยู่ในวัฒนธรรม ทฤษฎีนี้ พยายามตรวจสอบโน้ตทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การให้ความสำคัญแก่บทบาทของธรรมชาติในวรรณกรรม ตลอดจนการศึกษาทวิวิธี การนำเสนอธรรมชาติในวรรณกรรม รวมทั้งการใช้สุนทรียศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นการใช้ ภาษา การใช้ธรรมชาติมาสร้างความเปรียบเทียบ รวมไปถึงพิจารณาแนวคิดที่ผู้แต่ง นำเสนอ การศึกษาวรรณกรรมภายใต้แนวคิดนี้เวศสำนึกจึงเป็นการศึกษาเพื่อ เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับธรรมชาติ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556, น. 44-45) โดย แนวคิดนี้เวศสำนึกจะยึดโลกเป็นศูนย์กลางเพื่อที่จะนำไปสู่การศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในวรรณกรรม

ในส่วนของวงการวรรณกรรมไทยเองก็มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรมชาติกับมนุษย์และปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน ด้วยบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ไปพร้อมกับการพัฒนาความเจริญของสังคมเมือง ทำให้ผู้คนโยยหาธรรมชาติและ เริ่มกังวลต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ได้เป็นแรงกระตุ้นให้นักเขียนสร้างสรรค์ ผลงานที่นำเสนอการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ ของธรรมชาติมากขึ้น เช่น วิชา บุญยงค์ หนึ่งในนักเขียนแนวธรรมชาติที่งานเขียน ส่วนใหญ่ของเขามักนำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และผืนป่าผสมผสาน กับประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เขาได้ประสบพบเจอ ดังเช่นนวนิยาย *ใบไม้ร่วงในป่าใหญ่* ภายในเรื่องนอกจากจะเต็มไปด้วยเรื่องราวการใช้ชีวิตในป่าที่ตื่นเต้นและลึกลับ แล้ว ยังแสดงให้เห็นการเข้ารุกรานของมนุษย์ผ่านกลุ่มนายทุนและข้าราชการเพื่อ แสวงหาผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อธรรมชาติ และได้กลายเป็นส่วน สำคัญที่นำมาซึ่งความสูญเสียทั้งต่อมนุษย์และธรรมชาติ เช่นเดียวกับ อุดม วิเศษสาร อีกหนึ่งนักเขียนที่มีผลงานการนำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและ เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสอดแทรก อุดมการณ์เชิงนิเวศให้แก่คนอ่าน เช่น นวนิยาย *บทเพลงแห่งนกกาเหว่า* กล่าวถึง

นกนางเขนหนุ่มผู้เกิดมาในยุคที่สภาพแวดล้อมและธรรมชาติเสื่อมโทรม ตั้งแต่เล็กจนโตเขาได้ถูกขังกล่อมด้วยบทเพลงแห่งนกนางเขนที่มีเนื้อหาพรรณนาถึงธรรมชาติอันงดงามที่ไผ่ผืน นกนางเขนหนุ่มจึงออกตามหาความงามแห่งธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเพลงว่ามีอยู่จริงหรือเป็นเพียงจินตนาการ จนกระทั่งได้พบกับสภาพแวดล้อมโทรมของธรรมชาติที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์และเขาต้องยอมรับอย่างขมขื่นว่าไม่มีอะไรที่สามารถปกป้องธรรมชาติได้ อุดมแสดงให้เห็นความโหดร้ายของมนุษย์ที่กระทำต่อธรรมชาติเพื่อเปิดเผยถึงสาเหตุของปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น และตั้งความหวังถึงการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในอนาคต จะเห็นได้ว่างานวรรณกรรมไทยจำนวนหนึ่งมีการนำเสนอให้เห็นถึงคุณค่าและอิทธิพลของธรรมชาติที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านเรื่องราวต่างๆ ที่แสดงถึงความวิตกกังวลและความไม่พอใจในการจัดการวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

แนวคิดเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่เพียงปรากฏอยู่ในงานเขียนเท่านั้น แต่ยังขยายขอบเขตมาสู่การศึกษาธรรมชาติในงานวรรณกรรมไทยภายใต้แนวคิดวรรณกรรมวิจารณ์แนวนิเวศสำนึก เช่น *วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย* วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตของธัญญา สังขพันธานนท์ ได้ศึกษากระบวนการทัศน์และวาทกรรมของธรรมชาติ รวมถึงการนำเสนอภาพธรรมชาติในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยใช้ฐานคิดจากทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวนิเวศสำนึกมาประยุกต์เข้ากับทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศและทฤษฎีวาทกรรม พบว่ากระบวนการทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณคดีไทยแบบจารีตนิยมเป็นระบบคิดที่แสดงถึงการตระหนักรู้ในความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ การนอบน้อมและเคารพในธรรมชาติ ซึ่งกระบวนการทัศน์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นนี้มีความเกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และพัฒนาการทางสังคมแต่ละยุค และได้ก่อให้เกิดวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมของชนชั้นปกครองที่ใช้ธรรมชาติเป็นสัญลักษณ์ในการสร้างอำนาจทางการเมืองหรือวาทกรรมการประกอบสร้างวรรณศิลป์ของกวีราชสำนักที่มีการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงและเรื่องเพศ ผ่านการใช้ภาษาภาพพจน์และโวหารอุปมาอุปไมย ที่แสดง

ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและระหว่างหญิงกับชาย ในสังคมศักดินา ว่ามีความเหลื่อมล้ำและมีอคติทางเพศแบบชายเป็นใหญ่เหนือกว่าหญิง เป็นต้น นอกจากนี้ ในหนังสือ *เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน: ปรากฏการณ์วรรณกรรม* รัชญาได้ศึกษาว่าทรรณอีสานผ่านการประกอบสร้างความหมายของธรรมชาติ โดยเลือกใช้กวีนิพนธ์ที่กล่าวถึงภาคอีสาน เช่น “อีสาน” และ “อีสานลุ่ม” ของนายผี, “แปนเอ็ดเต็ด” ของ ประเสริฐ จันดำ ฯลฯ และพบว่าทรรณอีสานที่ปรากฏได้ประกอบสร้างขึ้นด้วยภาพของธรรมชาติที่บกพร่อง คือธรรมชาติที่แห้งแล้งและก่อให้เกิดความทุกข์เข็ญ รวมไปถึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่านผลกระทบจากธรรมชาติที่บกพร่อง

นอกจากนี้ บทความวิจัยเรื่อง “ตัวตนเชิงนิเวศของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ในกวีนิพนธ์แม่น้ำที่สาบสูญ” ของ บรรจง บุรินประโคน ที่นำเสนอในงานสัมมนาทางวิชาการ “การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (ecocriticism): หลากแง่หลายมุมจากวรรณกรรมไทยและวรรณกรรมต่างประเทศ” ได้ศึกษาเกี่ยวกับตัวตนเชิงนิเวศของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ผ่านกวีนิพนธ์ชุด “แม่น้ำที่สาบสูญ” โดยมองผ่านทฤษฎีตัวตนเชิงนิเวศอันเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ว่าด้วยท่าทีของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และแสดงให้เห็นว่า เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ นำเสนอตัวตนเชิงนิเวศผ่านบทกวีโดยใช้สัญลักษณ์ทางธรรมชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นป่า ดิน น้ำ รวมไปถึงบริบททางสังคมอย่างชนบท ชุมชนเมือง การเมือง ศาสนา ฯลฯ ซึ่งการประกอบสร้างนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และการยืนยันในอัตลักษณ์ของตัวเองภายใต้กรอบคิดที่ว่ามนุษย์กับธรรมชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในขณะที่ “เอื้องแสนเพ็ง: ตำนานท้องถิ่นกับนิเวศนิเวศในนวนิยายเรื่อง ฤดูดาว” บทความวิจัยของอรรณ ฤทธิ์ศรีธร อีกหนึ่งบทความที่ได้นำเสนอในงานเดียวกันนั้น มุวิเคราะห “เอื้องแสนเพ็ง” ดอกไม้ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง ฤดูดาว ของพงศกร และพบว่าดอกเอื้องแสนเพ็งมีนัยยะเชิงนิเวศในฐานะธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยการนำเสนอลักษณะภายนอกและการสร้างตำนานให้กับดอกไม้ ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางผ่านการลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า การถูกสาปให้เป็นพืช และนำเสนอให้มนุษย์เป็นผู้ถอนคำสาป รวมไปถึงมีการเชื่อมโยงธรรมชาติกับเพศหญิงและการทำให้ธรรมชาติกลายเป็นสิ่งที่พราเลือนด้วยการสูญสลายของดอกเอื้องแสนเพ็ง

จากตัวอย่างงานวิจัยที่ยกมานี้ การศึกษาวรรณกรรมผ่านแนวคิดวรรณกรรมวิจารณ์แนวนิเวศสำนึก ถือเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ในการศึกษางานวรรณกรรมไทยให้ได้เห็นมุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษานวนิยาย *สวนหลังบ้าน* ของ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ ภายใต้มุมมองวรรณกรรมวิจารณ์แนวนิเวศสำนึกจะสามารถทำให้เราได้เห็นแนวคิดเชิงอนุรักษ์ที่มีการนำเสนอกระบวนการทัศน์ทางธรรมชาติ ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมถึงปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏภายในเรื่อง

นวนิยายเรื่อง *สวนหลังบ้าน* เป็นงานเขียนที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ใน พ.ศ.2545 ก่อนจะตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกในปีต่อมา *สวนหลังบ้าน* เป็นงานเขียนประเภทบันเทิงคดีแนววิทยาศาสตร์ที่จำลองโลกสังคมในอนาคตขึ้นมาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงผลเสียของการใช้เทคโนโลยีจนส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและมนุษย์ นวนิยายเรื่องนี้มีความโดดเด่นในเรื่องของการนำเสนอบทบาทและความสำคัญของธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่ใกล้ตัวมนุษย์อย่างสวนหลังบ้าน เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในเชิงอนุรักษ์ จากแต่เดิมที่ธรรมชาติเคยถูกใช้เป็นเพียงส่วนประกอบของการสร้างสุนทรียะ จึงได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการปลูกจิตสำนึกเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ การมองภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกรอบของวรรณกรรมวิจารณ์แนวนิเวศสำนึกจะเป็นการแสดงให้เห็นกระบวนการทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงกลวิธีการนำเสนอภาพแทนของธรรมชาติอันนำไปสู่การสะท้อนทัศนคติการมองธรรมชาติของนักเขียนที่แฝงอยู่ในงานวรรณกรรม

สวนหลังบ้าน กล่าวถึงครอบครัวของอรซึ่งอาศัยอยู่ในเขตอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ในโลกยุคที่เต็มไปด้วยวิวัฒนาการทางด้านความเจริญทางเทคโนโลยีผู้คนในเมืองนี้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขท่ามกลางระบบสาธารณูปโภคที่เพียบพร้อมทั้งยังเป็นเมืองที่มีนโยบายปลูกฝังให้ผู้คนมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ เมืองแห่งนี้จึงเป็นเสมือนการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ท่ามกลางความเจริญและธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัย จนกระทั่งวันหนึ่ง ข่าวเรื่องการเกิดสงครามแห่งเทคโนโลยีได้แพร่ขยายไปทั่ว

โลก ผู้คนในเมืองแห่งนี้ต่างตื่นตัวและเตรียมตัวรับมือกับสงครามที่กำลังจะเกิดขึ้น ด้วยเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกคิดค้นขึ้นเพื่อป้องกันภัยจากสงคราม แต่สุดท้ายก็ไม่อาจป้องกันความสูญเสียจากสงครามได้ ผู้คนในเมืองจึงต้องตกอยู่ภายใต้ความทุกข์ทรมานจากพิษภัยของสงคราม รวมไปถึงธรรมชาติที่เคยงดงามก็ถูกทำลายลงด้วยเช่นกัน

สวนหลังบ้าน ได้มีการแสดงให้เห็นแนวคิดนิเวศสำนึกอย่างเด่นชัด โดยนำเสนอผ่านความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของครอบครัวตัวละครหลักเช่น อร หญิงสาว ผู้รอดชีวิตจากสงครามแห่งศตวรรษใหม่ที่เกิดขึ้น ผู้แต่งเริ่มเรื่องด้วยการเผยให้เห็นสภาพชีวิตที่สิ้นหวังของอรหลังจากเผชิญกับสภาวะหลังสงครามที่ทำให้เธอสูญเสียครอบครัวและมีสภาพจิตใจที่หดหู่ ก่อนจะเล่าย้อนกลับไปสู่ช่วงชีวิตที่เธอเคยใช้ร่วมกับครอบครัวอย่างปกติสุขภายในเมืองที่เฟื่องฟูพร้อมไปด้วยความเจริญ โดยภาพฉากส่วนใหญ่ของเรื่องถูกนำเสนอขึ้นภายใต้ฉากของเมืองในโลกอนาคตที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีและการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงการใช้ธรรมชาติเข้ามาเป็นตัวช่วยในการเยียวยารักษาจิตใจและความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้นผ่านภาพการใช้ชีวิตของตัวละครภายใต้วัฒนธรรมสีเขียวที่เสนอให้มนุษย์กลับมาใกล้ชิดและอยู่ร่วมกับธรรมชาติ โดยสร้างพื้นที่ของธรรมชาติอย่างสวนหลังบ้านมาทำให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจอารมณ์ ธรรมชาติจึงดำรงอยู่ในฐานะผู้เยียวยา ในขณะที่เทคโนโลยีอันล้ำหน้าอยู่ในฐานะตัวร้ายผู้ทำลายมนุษย์และธรรมชาติ ด้วยการวิพากษ์ถึงผลเสียของเทคโนโลยีอันเป็นต้นเหตุของหายนะที่เกิดขึ้น

3. สวนหลังบ้านกับการเฝ้ายาชีวิตและจิตใจ:

สังคมแห่งธรรมชาติในอุดมคติ

สวนหลังบ้าน เป็นเรื่องราวที่ดำเนินไปในสังคมโลกอนาคตที่ผู้แต่งวาดภาพขึ้นมาให้เป็นสังคมในอุดมคติตามลักษณะแนวคิดการสร้างเมืองจำลองแบบยูโทเปีย⁵ ภายในเมืองเต็มไปด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ผู้คนใช้ชีวิตอย่างสะดวกสบายเพียงพร้อมไปด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งนอกจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีแล้ว สิ่งหนึ่งที่เมืองแห่งนี้ยึดถือเป็นพิเศษคือการทำให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติ มีการวางแผนเพื่อเน้นการรักษาสิ่งแวดล้อมทำให้เมืองแห่งนี้เต็มไปด้วยต้นไม้ที่ปลูกอยู่ในทุกมุมเมือง มีสวนสาธารณะเขียวขจีให้พักผ่อน ผู้คนในเมืองต่างยึดถือ “วัฒนธรรมสีเขียว” ที่ปลูกฝังให้ทุกคนอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ กิจกรรมของผู้คนในเมืองส่วนใหญ่จึงเกี่ยวพันกับกิจกรรมทางธรรมชาติเป็นหลัก และที่สำคัญคือประชากรในเมืองทุกครัวเรือนจะต้องมีสวนหลังบ้านที่ถูกจัดสรรไว้เพื่อใช้พักผ่อนหย่อนใจ

ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้น ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม โดยการนำเสนอมนุษย์ให้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังเช่นที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงมนุษย์ว่า “มนุษย์ก็คือธรรมชาติอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับบรรดาฝูงนกที่ขยับปีกโบยบินและส่งเสียงร้องมานานแสนนานนั่นเอง” (นิรันดร์ดี บุญจันทร์, 2546, น. 122) ซึ่งการมองมนุษย์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติมีจุดกำเนิดและมีสถานะ

⁵ ยูโทเปีย (Utopia) เป็นชื่อหนังสือของ เซอร์โทมัส มอร์ (Sir Thomas More) กล่าวถึงรัฐในอุดมคติที่ชื่อว่า ยูโทเปีย อันเป็นรัฐที่มีระบอบการปกครองและผู้นำที่ดี ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ ไม่มีการแบ่งชนชั้น ทุกคนมีชีวิตอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในทางกลับกันสภาพสังคมและการเมืองของอังกฤษในช่วงนั้นกลับเต็มไปด้วยอาชญากรรมและสงคราม ผู้ปกครองและชนชั้นสูงแสดงอำนาจเอารัดเอาเปรียบประชาชนทำให้ผู้คนต้องเผชิญกับปัญหามากมาย ซึ่งคำว่า Utopia ที่มอร์นำมาใช้เป็นชื่อของรัฐนั้น มาจากคำในภาษากรีกที่เป็นคำพ้องเสียงและสื่อความหมายสองนัยคือ หมายถึงสถานที่ที่ดีและสถานที่ที่ไม่มียุติธรรม การสร้างรัฐยูโทเปียของมอร์จึงเป็นการสร้างภาพเมืองที่ตรงข้ามกับความเป็นจริงเพื่อประชดเสียสังคมในขณะนั้น

ไม่ต่างจากธรรมชาติ เป็นการแสดงลักษณะทางความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงกัน ชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของมนุษย์จึงผูกติดอยู่กับธรรมชาติอย่างแยกจากกันไม่ขาด ดังนั้น เมื่อความเจริญทางด้านต่างๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์ให้ออกห่างจากธรรมชาติ เช่นที่ผู้แต่งกล่าวถึงช่วงเวลาของสังคมในยุคก่อนที่จะมีวัฒนธรรมสีเขียวว่า ผู้คนให้ความสำคัญแก่ความเจริญและเทคโนโลยีจนห่างไกลจากธรรมชาติ “วิถีชีวิตในสังคมใหม่ที่รายล้อมด้วยความสมบูรณ์ทั้งฐานะและเครื่องอำนวยความสะดวกชนิดต่างๆ ได้ทำให้ชีวิตของผู้คนโหยหาความเป็นธรรมชาติอันแท้จริงเกิดขึ้นตามมา” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 34) เมื่อผู้คนในเมืองเริ่มหันมาตั้งคำถามถึงความเป็นมนุษย์และวิถีความเป็นอยู่อันเป็นรากเหง้าที่แท้จริงจึงเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตโดยหันมาให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติจนก่อให้เกิด “วัฒนธรรมสีเขียว” ที่ช่วยเยียวยาชีวิตและสภาพจิตใจของผู้คนในสังคมแห่งนี้

การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมสีเขียวได้แสดงให้เห็นภาพของสังคมในอุดมคติที่ธรรมชาติสามารถดำรงอยู่และได้รับความสำคัญท่ามกลางเมืองที่เจริญไปด้วยวิทยาการและกลายมาเป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก การโหยหาความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทำให้ “วัฒนธรรมสีเขียวกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองนี้ที่ขาดเสียมิได้” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 39) ผู้คนเริ่มหันมาใส่ใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ทั้งภาครัฐ โรงงานอุตสาหกรรม และตามบ้านเรือนหันมาปลูกต้นไม้ จนทำให้ธรรมชาติกลายเป็นส่วนสำคัญของชีวิตผู้คนในเขตอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ สิ่งนี้ช่วยตอกย้ำว่าเทคโนโลยีแห่งความเจริญไม่ใช่สิ่งที่สำคัญที่สุดของชีวิตมนุษย์และมนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือมีชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากธรรมชาติ การหวนกลับมาให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติจึงปรากฏผ่านสภาพบ้านเมืองในสังคมแห่งนี้ “ย่านอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์เกือบทั่วทุกจุดจะต้องมีสีเขียวของหม่แมกไม้ปรากฏให้เห็นไม่มากก็น้อย นอกจากนี้แล้ว วัฒนธรรมสีเขียวจะเคียงคู่กับบ้านเรือนเกือบทุกหลังก็ว่าได้” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 39)

การนำเสนอแนวคิดการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติภายใต้พื้นที่เมืองผ่านวัฒนธรรมสีเขียวนี้แสดงให้เห็นบทบาทของธรรมชาติที่เข้ามาฟื้นฟูสภาพสังคมให้น่าอยู่ และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่สัมพันธ์

เชื่อมโยงกันในเรื่องของอารมณ์และความรู้สึก โดยในช่วงที่มนุษย์ยังไม่มีวัฒนธรรม สีเขียวนั้น ผู้คนในเมืองต่างใช้ชีวิตอย่างไรชีวิตจิตใจ ชีวิตมีแต่ความเคร่งเครียด แต่เมื่อมีการถนองทำให้ผู้คนตระหนักถึงธรรมชาติที่ขาดหายไปจากชีวิต สภาพจิตใจของผู้คนก็เหมือนกลับมามีความสุขขึ้นขึ้นอีกครั้ง ผู้แต่งบรรยายบรรยากาศของเมืองว่า “สีเขียวของหญ้าแมกไม้ที่แซมอยู่ทั่วทุกมุมเมือง นอกจากจะทำให้เมืองดูร่มเย็นแล้ว มองไปทางไหนยังทำให้สบายตาต่อผู้พบเห็นอีกด้วย” (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 68)

นอกจากการนำเสนอภาพของธรรมชาติท่ามกลางเมืองใหญ่ที่คอยช่วยผ่อนคลายจิตใจของคนในเมืองให้สดชื่นแล้ว ภาพของธรรมชาติยังถูกนำเสนอให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัวของอร โดยใช้พื้นที่ “สวนหลังบ้าน” เป็นภาพแทนของธรรมชาติที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์และช่วยเยียวยาปัญหาทางจิตใจ สำหรับครอบครัวอร การเริ่มต้นสร้างสวนหลังบ้านเป็นเสมือนการ “เริ่มต้นนำพาจิตใจให้หวนกลับไปสู่ธรรมชาติอันเป็นรากเหง้าทางความรู้สึกของมนุษย์อย่างแท้จริงอีกครั้ง” (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 41) สวนหลังบ้านจึงเป็นเสมือนพื้นที่ของธรรมชาติที่เข้ามาอยู่ใกล้ชิดและเป็นศูนย์รวมของทุกตัวละครในเรื่อง การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งทางด้านความรู้สึกนึกคิดหรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกเชิงนิเวศมักจะเริ่มขึ้นจากพื้นที่แห่งนี้

นับตั้งแต่เริ่มสร้างสวนหลังบ้านขึ้นมา พื้นที่แห่งนี้ได้กลายเป็นพื้นที่ที่เป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจของคนในครอบครัวของอร ไม่ว่าจะเป็นการพบปะสังสรรค์ การทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว หรือแม้แต่เป็นสถานที่ที่ให้ความรู้สึกสงบและสบายใจยามคนในครอบครัวมีความทุกข์หรือกังวล ซึ่งไม่เพียงแต่ครอบครัวของอร เท่านั้น พื้นที่สวนหลังบ้านได้กลายเป็นสิ่งสำคัญที่บ้านทุกหลังต้องมีไว้เพื่อช่วยเยียวยาจิตใจจากการตกเป็นทาสของเทคโนโลยีที่ครั้งหนึ่งเคยครอบงำเหนือจิตใจของผู้คนในเมือง ซึ่งถึงแม้จะอยู่ท่ามกลางความสะดวกสบายแต่ผู้คน “ก็ยังโหยหาความเป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งทางด้านอารมณ์ของมนุษย์” (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 33) สวนหลังบ้านจึงเป็นเสมือนพื้นที่ตัวแทนของธรรมชาติที่มนุษย์ใช้พึ่งพิงทางจิตใจและกลายเป็นหนึ่งในปัจจัยที่หลายๆ ครอบครัวให้ความสำคัญ

สวนหลังบ้านได้กลายเป็นสิ่งที่ทุกบ้านไม่สามารถขาดไปจากชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งจะเห็นได้ว่าธรรมชาติหรือสวนหลังบ้านได้มีอิทธิพลต่ออารมณ์และความรู้สึกของมนุษย์ สังเกตได้จากการที่ผู้แต่งกล่าวถึงวิธีการคลายความทุกข์หรือความวิตกกังวลของตัวละครที่เลือกใช้สวนหลังบ้านเป็นพื้นที่ผ่อนคลายความรู้สึก

ธรรมชาติภายในเรื่องจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเยียวยาสภาพจิตใจ จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดกระแสวัฒนธรรมสีเขียวขึ้นในเมือง สุขภาพจิตของผู้คนที่เคยเคร่งเครียดกับการทำงานได้เปลี่ยนมาเป็นสุขภาพจิตที่ดีขึ้น ในขณะที่สวนและบ้านที่โอบล้อมไปด้วยธรรมชาติก็กลายเป็นที่พักผ่อนจิตใจ คอยขัดเกลาจิตใจให้อ่อนโยนและช่วยดึงมนุษย์ให้กลับมาใช้ชีวิตอย่างมีความสุข มีความรู้สึกตามสัญชาตญาณตามธรรมชาติของตนเอง นอกจากนี้ เมื่อมีเรื่องให้ทุกข์ใจ ธรรมชาติยังมีส่วนในการช่วยปลดปล่อยจิตใจให้หายจากความหวาดกลัว เช่นในช่วงเวลาที่ครอบครัวของอรกำลังวิตกกังวลกับข่าวสงครามจนไม่เป็นอันทำอะไร ทุกคนในครอบครัวเลือกที่จะหันหน้าเข้าหาธรรมชาติ “ราวกับจะให้ความเขียวขจีเหล่านั้นดับความวิตกกังวลที่ซ่อนอยู่ในจิตใจให้หมดสิ้น” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 121) เพราะ “ไม่มีอะไรจะดีไปกว่าการสลัดความคิดและภาพที่นำกลัวเหล่านั้นทิ้งไป แล้วก้าวเดินเข้าไปสัมผัสกับความเขียวขจีของธรรมชาติ” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 122) เพื่อที่จะใช้ความเขียวขจีดับความกังวลจากสงครามที่อยู่ในใจ หรือในช่วงหลังสงครามที่เมืองได้ถูกทำลายจนกลายเป็นเมืองร้าง ธรรมชาติที่เคยสวยงามก็หายไปกับการระเบิด แต่สวนหลังบ้านที่รกรกร้างได้รับการดูแลยังคงเป็นแสงสว่างเพียงแห่งเดียวที่มอบความรื่นรมย์ให้กับเธอในวันที่เธอคิดถึงสามีและลูกที่จากไป ดังเช่นความรู้สึกของเธอเมื่อยามที่ต้องมองไปยังสวนหลังบ้านหลังจากสงครามได้ผ่านพ้นไป “ภาพของสวนหลังบ้านที่ปรากฏให้เห็นตรงช่องหน้าต่างนั้น ก็ราวกับเป็นความรื่นรมย์ที่ยังทำให้เธอพอจะแสวงหาได้ในเวลานี้” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 13)

นอกจากบทบาทของผู้เยียวยาจิตใจ ธรรมชาติยังมีบทบาทเสมือนเป็นผู้เยียวยาสายสัมพันธ์ของครอบครัวและเพื่อนมนุษย์ ภายในเรื่องแสดงให้เห็นว่า สวนหลังบ้านเป็นพื้นที่ของธรรมชาติอันเป็นจุดศูนย์รวมของทุกๆ ความสัมพันธ์ จากเมื่อก่อนที่แต่ละครอบครัวต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กัน แต่พอมีวัฒนธรรมสีเขียว

หรือสวนหลังบ้านเกิดขึ้น ผู้คนก็เริ่มหันมาพบปะกันมากขึ้น โดยใช้พื้นที่สวนหลังบ้านเป็นสถานที่สังสรรค์ ภาพของการจัดงานเลี้ยงในสวนหลังบ้านแสดงให้เห็นถึงการใช้พื้นที่ธรรมชาติในการเชื่อมความสัมพันธ์ที่เคยขาดหาย เป็นจุดที่ทำให้มิตรภาพระหว่างเพื่อนกลับคืนมาสู่สองครอบครัว เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวก็มีความแน่นแฟ้นขึ้น สำหรับครอบครัวของอร สวนหลังบ้านเป็นทั้งที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในครอบครัวและเป็นสถานที่ที่ครอบครัวจะได้ทำกิจกรรมร่วมกัน อย่างเช่นการดูแลสวนหรือปลูกต้นไม้ “ความอบอุ่นในครอบครัวเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งแล้ว หลังจากที่พนักงานส่งต้นไม้ได้ขนต้นไม้ทั้งหมดไปไว้ที่สวนหลังบ้าน ลูกสองคนมีความกระตือรือร้นอย่างมากที่จะมีโอกาสได้ปลูกต้นไม้” (นิรันดร์ดี บุญจันทร์, 2546, น. 58) การปลูกต้นไม้ในสวนหลังบ้านกลายเป็นกิจกรรมที่ช่วยสานสัมพันธ์ให้กับคนในครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน ทั้งยังเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกเชิงอนุรักษ์ที่ดีสำหรับเด็กๆ นอกจากนี้ ธรรมชาติยังมีส่วนช่วยให้ผู้คนภายในเมืองมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ภายในเมืองแห่งนี้มีป่าสวนสาธารณะประจำเมือง “ที่นี้เปรียบเสมือนปอดอันกว้างใหญ่ไพศาลของของเมืองแห่งนี้เลยทีเดียว” (นิรันดร์ดี บุญจันทร์, 2546, น. 109-110) ป่าสวนสาธารณะประจำเมืองไม่ได้เป็นเพียงแค่สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ แต่ยังช่วยฟอกอากาศอันบริสุทธิ์ให้แก่ชาวเมือง แม้จะเป็นเมืองอุตสาหกรรมแต่กลับไม่มีปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอย่างมลภาวะทางอากาศ แสดงให้เห็นความสมดุลของระบบธรรมชาติที่ช่วยให้มนุษย์ได้อยู่ในเมืองที่แวดล้อมไปด้วยความสมบูรณ์ในหลายๆ ด้าน

4. เทคโนโลยีปะทะธรรมชาติ: การสร้างภาพตัวร้าย และธรรมชาติในศูนย์กลางของมนุษย์

ในการสร้างภาพเมืองอุดมคติที่ปรากฏภายในนวนิยาย สวนหลังบ้าน ผู้แต่งได้มีการนำเสนอภาพของสังคมแห่งความเจริญทางด้านเทคโนโลยีที่สามารถรับใช้ความต้องการของมนุษย์ให้มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ภายในเมืองร่มรื่นไปด้วยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม ธรรมชาติมีบทบาทในฐานะผู้เยียวยาชีวิตและสังคมของมนุษย์

สิ่งต่างๆ ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้แต่งใช้สะท้อนภาพการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลของมนุษย์และธรรมชาติท่ามกลางเทคโนโลยี แต่ภายใต้เมืองที่เพียบพร้อมแห่งนี้ได้สะท้อนอีกแง่มุมหนึ่งที่ทำให้เห็นการสร้างภาพเทคโนโลยีในฐานะผู้ร้ายและความแปลกแยก รวมไปถึงการดำรงอยู่ของธรรมชาติภายใต้การจัดการของมนุษย์

4.1 เทคโนโลยีในฐานะตัวร้ายและความเป็นอื่น

ในโลกยุคอนาคต ความเจริญก้าวหน้าของเมืองและเทคโนโลยีได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตของมนุษย์ เช่นเดียวกับในเรื่อง *สวนหลังบ้าน* ผู้แต่งได้นำเสนอภาพของเมืองที่เจริญรุ่งเรืองและเทคโนโลยีที่ทันสมัยผ่านภาพการใช้ชีวิตที่แสนสะดวกสบายของครอบครัวตัวละครหลักที่อาศัยอยู่ในเมืองซึ่งถือว่าเป็น “สังคมใหม่ที่อยู่ท่ามกลางความทันสมัย โดยเฉพาะอุปกรณ์การดำรงชีวิตประจำวันที่แสนสะดวกสบายราวกับโอบล้อมด้วยโลกของระบบดิจิทัลแทบทั้งสิ้น” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 33) สภาพสังคมที่ปรากฏภายในเรื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นเมืองที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีความสะดวกสบายทางการติดต่อสื่อสารหรือการคมนาคมขนส่ง รวมไปถึงประชากรในเมืองล้วนมีรายได้และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีจากระบบสาธารณสุขโลก

ความเจริญก้าวหน้าของเมืองและเทคโนโลยี แม้จะช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสะดวกสบายมากขึ้น แต่ความเป็นเมืองแห่งเทคโนโลยีในช่วงที่ยังไม่มีวัฒนธรรมสีเขียวหรือการไม่ให้ความสำคัญแก่ธรรมชาตินั้นได้กลายมาเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงวิถีดั้งเดิมของมนุษย์ จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้นำเสนอทัศนคติเกี่ยวกับมนุษย์เอาไว้ว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ถือเป็นสัตว์สังคม คือเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีสัญชาตญาณในการอยู่ร่วมกัน มีการปรับตัวเพื่อใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นๆ ในสังคม และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว จิตวิญญาณทางธรรมชาติของมนุษย์ที่แท้ก็คือ “ความเป็นจริงของสัตว์สังคม จำเป็นต้องมีรากเหง้าเผ่าพันธุ์ มีบรรพบุรุษ มีพ่อแม่ญาติพี่น้อง มีมองเพื่อนมิตรสหาย มีความเข้าใจ มีความช่วยเหลือเกื้อกูลและมีความเอื้ออาทรแก่กัน” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 45) ลักษณะเหล่านี้ถือเป็นพื้นฐานที่ถูกฝังอยู่ในวิถีชีวิตตามธรรมชาติของมนุษย์ แต่เมื่อความเจริญและเทคโนโลยีแพร่ขยายเข้ามา สังคมเมือง

แห่งความเจริญก็กลายเป็นตัวเปลี่ยนแปลงสภาพจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ความเป็นเมืองแห่งเทคโนโลยีได้ทำให้ “ต้นไม้หายไปเพราะวัฒนธรรมเทคโนโลยีเข้ามารุกรานและมีอำนาจเหนือชีวิตและจิตใจผู้คน” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 44) และ “เทคโนโลยีทั้งหลายเหล่านั้นเองที่ได้มายื้อแย่งความเป็นชีวิตอันแท้จริงจากผู้คนในเมืองไปอย่างเงียบเชียบ [...] จนในที่สุดเมื่อตกอยู่ใต้อำนาจที่ไร้ชีวิตชีวาแข็งกระด้าง และรู้สึกงัดตัวเองห่างไกลจากธรรมชาติของความเป็นสิ่งมีชีวิตหรือเป็นมนุษย์ที่ห่างเหินจากความเป็นจริงบนโลกใบนี้” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 141) เทคโนโลยีจึงเป็นสิ่งที่ลดทอนความสำคัญของธรรมชาติและกีดกันมนุษย์ให้อยู่ห่างไกลจากธรรมชาติมากขึ้น

ความแตกต่างของชีวิตในสังคมที่เคยใกล้ชิดกับธรรมชาติและชีวิตในสังคมเมืองที่ธรรมชาติถูกลดทอนความสำคัญลงนั้น ผู้แต่งได้นำเสนอให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนผ่านความคิดและการกระทำของผู้คนในสังคม ซึ่งก่อนหน้านี้ความเจริญจะแพร่ขยายเข้ามานั้น ผู้คนในสังคมต่างอยู่กันด้วยความใกล้ชิด มีความสนิทสนม มีความผูกพันเสมือนเป็นคนในครอบครัว และยังเป็นสังคมที่มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่เสมอ ดังเช่นที่ผู้แต่งกล่าวถึงสังคมในช่วงก่อนการแพร่ขยายของความเจริญว่า “ก่อนหน้านี้ผู้คนจะถูกเทคโนโลยีเข้ามาครอบงำจิตใจนั้น ทุกคนต่างมีความใกล้ชิดและเปรียบเสมือนเป็นครอบครัวหนึ่งที่มีความผูกพันมีความเข้าใจและมีความเป็นมิตร นอกจากนี้แล้วยังเป็นสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอีกด้วย” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 44) แต่เมื่อความเจริญได้แพร่ขยายเข้ามาและเปลี่ยนสังคมแห่งนี้ให้กลายเป็นเมืองอุตสาหกรรมทำให้ผู้คนต้องตกอยู่ภายใต้เทคโนโลยีและถูกครอบงำด้วยความเจริญทางวัตถุ จิตใจที่เคยอ่อนโยนก็เริ่มแข็งกระด้าง กลายเป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่เคยใกล้ชิดกันได้ถูกลบเลือนไป เมื่อความสัมพันธ์กับคนรอบข้างถูกทำลายลง ผู้คนต่างเหมือนคนไม่รู้จักกันและปิดกั้นโลกของคนอื่นออกจากโลกของตัวเอง ทุกคนต่างอยู่อย่างโดดเดี่ยวท่ามกลางความทันสมัยแต่ในใจกลับรู้สึกอ้างว้าง จะเห็นได้ว่า สภาวะแห่งความเป็นสังคมเมืองไม่เพียงแต่ผลักไสมนุษย์ให้ออกห่างจากธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังได้เปลี่ยนจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ให้ผิดแปลกไปจากธรรมชาติที่ควรจะเป็น

สังคมเมืองและความเจริญได้เข้ามาปรับเปลี่ยนสายสัมพันธ์พื้นฐานของมนุษย์ให้ห่างเหินจากผู้คนและสังคมรอบข้าง ครอบครัวของเองก็เคยตกอยู่ในสภาวะการใช้ชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่และมีความห่างเหินกับเพื่อนบ้าน ซึ่งผู้แต่งได้กล่าวถึงช่วงเวลาที่เมืองถูกรอบงำโดยเทคโนโลยีว่า “ความรุ่งเรืองทางด้านเทคโนโลยีสูงส่งและเริ่มเข้าครอบงำจิตใจผู้คนมากขึ้นทุกขณะพร้อมทั้งพรากความรู้สึกนึกคิดชีวิตไปจากธรรมชาติที่แท้จริง จนความรู้สึกที่เคยอ่อนโยนกลับแข็งกระด้างและในแต่ละวันต้องคร่ำเคร่งกับการแข่งขันด้านต่างๆ มากมาย” (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 39) กระแสความเจริญทั้งทางด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นนี้ไม่เพียงส่งผลต่อสภาพสังคมแต่ยังส่งผลโดยตรงต่อมนุษย์ในฐานะฟันเฟืองของอุตสาหกรรมการผลิต

ผลกระทบจากสังคมอุตสาหกรรมของกลุ่มนายทุนที่เกิดขึ้นนี้ คาร์ล มาร์กซ (Karl Marx) ได้นำเสนอแนวคิดที่เปิดเผยให้เห็นถึงสภาวะจิตใจของมนุษย์ที่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของระบบอุตสาหกรรม โดยมาร์กซมองว่า ระบบการจ้างงานโดยนายทุนเป็นการสร้างความรู้สึกแปลกแยกและความเครียดให้กับมนุษย์ ทำให้ชีวิตของแรงงานทุกข์ยากเปล่าเปลี่ยว ทั้งยังแปลกแยกกับกระบวนการทำงาน รวมถึงแปลกแยกกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทั้งกับนายจ้างและหัวหน้างาน และคนที่เข้าไปซื้อสินค้าเพื่อยังชีพ เนื่องจากความสัมพันธ์แบบใหม่ที่ทำให้ทุกอย่างกลายเป็นสินค้าในระบบทุนนิยม ต่างไปจากความสัมพันธ์แบบมีความรัก ไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในสังคมก่อนยุคทุนนิยม (วิทยากร เชียงกูล, 2558, น. 91) สภาวะความเป็นเมืองอุตสาหกรรมได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการอยู่ร่วมกัน สร้างวิถีชีวิตที่ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวและสภาพจิตใจที่ไร้มิตรไมตรีต่อกัน ในสังคมแห่งเทคโนโลยีที่มุ่งเน้นการทำงานเพื่อผลผลิต ส่งผลให้จิตใจของมนุษย์ค่อยๆ เย็นชาและหลงลืมความสัมพันธ์ต่อเพื่อนมนุษย์ทำให้ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอีกต่อไป ระบบอุตสาหกรรมการผลิตปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสภาพจิตใจของมนุษย์ให้กลายเป็นเครื่องจักรที่มีหน้าที่แค่ทำงานเพื่อป้อนผลผลิตแต่ไร้ชีวิตจิตใจ โดยมาร์กซได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกลมาใช้ในการผลิตว่า มนุษย์หรือชนชั้นแรงงานที่ทำงานร่วมกับเครื่องจักรจะมุ่งรับใช้เครื่องจักรเฉพาะส่วนเครื่องหนึ่งไปโดยตลอด จุดมุ่งหมายในการใช้เครื่องจักรอย่างพร่ำเพรื่อจะทำให้ตัวกรรมกรเองกลายเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักร

เฉพาะส่วนมาตั้งแต่เล็ก (มาร์กซ์, 2542, น. 413) จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นภาพของความเป็นสังคมแห่งเทคโนโลยีที่แม้จะทำให้คุณภาพชีวิตมีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่ความเจริญของเมืองก็ค่อยๆ เข้าม่าบั่นทอนวิถีธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ให้ค่อยๆ เลือนหายไป

นอกจากการวิพากษ์สังคมเมืองอุตสาหกรรมแล้ว ภาพความเลวร้ายของเทคโนโลยีได้ถูกเน้นย้ำให้เห็นชัดเจนขึ้นอีกครั้ง เมื่อผู้แต่งกล่าวถึงการเกิดขึ้นของสงครามที่ถูกเรียกว่า “สงครามแห่งศตวรรษใหม่” อันเป็นสงครามแห่งเทคโนโลยีที่ใช้อาวุธนิวเคลียร์ในการทำลายล้าง ซึ่งเป็นสงครามยุคใหม่ที่สามารถเกิดขึ้นอย่างง่ายดายในทุกๆ เวลาทุกๆ สถานที่บนโลก การเกิดขึ้นของสงครามนี้ถือเป็นภาพแทนของเทคโนโลยีที่แผ่ขยายเข้ามาเปลี่ยนแปลงชีวิตมนุษย์

ผู้แต่งวาดภาพสงครามให้เป็นเสมือนกระแสการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่กำลังแพร่ขยายไปทั่วโลก ดังนั้นในอีกนัยหนึ่ง สงครามแห่งศตวรรษใหม่จึงอาจสามารถตีความได้ถึงความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทั้งทางด้านอุตสาหกรรม การคมนาคมขนส่ง การติดต่อสื่อสาร หรือความเจริญทางวิทยาศาสตร์ด้านอื่นๆ ที่แพร่ขยายไปทั่วโลก โดยมนุษย์หรือประเทศนั้นๆ ไม่สามารถต้านทานกระแสที่เกิดขึ้นนี้ได้ สังเกตได้จากลักษณะของสงครามที่ถูกกล่าวถึงว่า “เป็นสงครามที่ใช้ระบบเครือข่ายที่สามารถจะโยงใยถึงกันได้ทั่วโลก [...] อาวุธสำคัญในการทำรูปแบบใหม่มิได้หมายถึงอาวุธยุทโธปกรณ์เท่านั้น แต่เครื่องมือสื่อสารและการควบคุมด้วยระบบคอมพิวเตอร์ต่างๆ จะกลายเป็นอาวุธที่สำคัญ” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 29) จากการบรรยายลักษณะของสงครามจะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะของเทคโนโลยีในยุคใหม่ไม่ว่าจะเป็นระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์หรือการติดต่อสื่อสารในระบบอินเทอร์เน็ต

การขยายตัวของสงครามเทคโนโลยีกลายเป็นตัวกระตุ้นให้แต่ละประเทศต้องเร่งพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับแสนยานุภาพทางสงครามของตน “เพราะแสนยานุภาพมันขึ้นอยู่กับว่าใครจะฉับไวและมีวิวัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีมากกว่ากันเท่านั้นเอง” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 71) กระแสการพัฒนาความเจริญทางด้านเทคโนโลยีจึงกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผู้คนในสังคม

เริ่มหลงลืมวัฒนธรรมสีเขียวที่เคยยึดถือและหันไปให้ความสำคัญกับผลผลิตทางวิทยาศาสตร์

สงครามแห่งเทคโนโลยีที่กำลังเดินทางมาถึงทำให้ผู้คนในเมืองเริ่มหันมาสนใจกระแสของสงครามแทนที่วัฒนธรรมสีเขียวที่เคยยึดถือดั้งเดิม ร้านค้าต่างๆ ภายในเมืองได้หันไปให้ความสนใจกับธุรกิจเกี่ยวกับเทคโนโลยีการป้องกันสงคราม ธุรกิจการก่อสร้างหลุมหลบภัยและชุดกันภัยกลายเป็นสินค้าจำเป็นที่ผู้คนต้องการยามคับขัน เมื่อเทคโนโลยีชนิดใหม่ถูกแทรกเข้ามาในชีวิตประจำวันของตัวละคร ภาพแทนผลผลิตของเทคโนโลยีได้กลายเป็นสิ่งที่ถูกทำให้แปลกแยกจากทั้งมนุษย์และธรรมชาติ ครอบครัวของออร์กีเป็นหนึ่งในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนี้ ความวิตกกังวลได้บีบบังคับให้ครอบครัวของเธอเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามา และการเข้ามาของเทคโนโลยีนี้ได้กลายเป็นสิ่งที่สร้างความแปลกแยกและไม่คุ้นชินต่อทั้งมนุษย์และธรรมชาติ

หลุมหลบภัย สิ่งประดิษฐ์ที่ถูกคิดค้นขึ้นเพื่อคุ้มกันผู้คนในเมืองจากภัยสงคราม มีลักษณะเป็นสิ่งปลูกสร้างที่ต้องฝังลงไปใต้ดิน การสร้างหลุมหลบภัยได้กลายเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นบทบาทตัวร้ายของเทคโนโลยีที่บุกเข้ารุกรานธรรมชาติ เมื่อครอบครัวของออร์กีตัดสินใจใช้พื้นที่บริเวณสวนหลังบ้านเป็นที่สร้างหลุมหลบภัย โดยพื้นที่สวนหลังบ้านนั้นเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยพรรณไม้น้อยใหญ่บนพื้นหญ้าที่เขียวขจี มีน้ำตกจำลองและบ่อเลี้ยงปลาที่คอยให้ความสดชื่นและเป็นที่ผ่อนคลายของคนในครอบครัว สวนหลังบ้านจึงเป็นเสมือนภาพแทนของธรรมชาติ เป็นพื้นที่ในเชิงสัญลักษณ์ของธรรมชาติที่ถูกบุกรุกโดยเทคโนโลยี ซึ่งผู้แต่งให้ภาพการก่อสร้างหลุมหลบภัยโดยใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยี เพื่อชุดเจาะอุโมงค์ลงไปภายใต้พื้นที่ของสวนหลังบ้านว่า “เสียงเครื่องจักรสำหรับชุดเจาะดินครางกระหึ่มอยู่ใต้พื้นดิน ในขณะที่เนื้อดินจำนวนมากที่ถูกกล้ำเสียงออกมากองพะเนินอยู่ข้างนอก ก่อนจะมียุทชนออกไปอีกทอดหนึ่ง” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 133) ภาพของการก่อสร้างแสดงให้เห็นการรุกรานพื้นที่ธรรมชาติอย่างเด่นชัด เครื่องจักรกลายเป็นเครื่องมือให้เทคโนโลยีต่างๆ เข้าไปฝังตัวอยู่ในพื้นที่ธรรมชาติ “แท่งคอนกรีตถูกกล้ำเสียงเข้าไปในอุโมงค์ที่ชุดเอาไวได้ผิวดิน” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 135) พร้อมด้วยอุปกรณ์อำนวยความสะดวก

ความสะดวกทั้งเครื่องกรองกัมมันตภาพรังสี เครื่องปรับอากาศหภูมิ และข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ

การสร้างหลุมหลบภัยนี้ไม่ต่างจากความเจริญที่แพร่เข้าสู่ป่าซึ่งเป็นพื้นที่ของธรรมชาติ จะสังเกตได้ว่า การเข้ามาของเทคโนโลยีนั้น นอกจากมาในฐานะตัวร้าย ผู้บุกรุกแล้ว เทคโนโลยียังเป็นสิ่งที่สร้างความรู้สึกแปลกแยกและไม่คุ้นชินให้กับมนุษย์ เห็นได้จากความรู้สึกของทุกคนในบ้านหลังจากการสร้างหลุมหลบภัยเสร็จสิ้น การมีเทคโนโลยีเข้ามาฝังตัวอยู่ในบริเวณบ้านทำให้เรามีความรู้สึกต่อสวนหลังบ้านแตกต่างจากเดิม “มันไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป เพราะเบื้องลึกลงไปใต้ผืนดินและใต้ต้นไม้ใบหญ้า นั้น มันมีบางสิ่งซ่อนเร้นอยู่นั่นเอง” (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 147) ธรรมชาติที่เคยเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเธอกับครอบครัวมีสิ่งแปลกปลอมเข้ามาฝังตัวซ่อนเร้นซึ่งไม่เพียงนำมาซึ่งความกังวลใจของอร แต่นับจากนี้ ชีวิตประจำวันที่เคยอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นปกติจะเปลี่ยนไปเพราะเทคโนโลยีที่เป็นทั้งเครื่องกำบังภัยและสิ่งแปลกปลอมได้ถูกฝังไว้ที่สวนหลังบ้านของเธอ “เธอยืนนิ่งและมองลงไปในหลุมหลบภัย แล้วเริ่มนึกถึงลูกๆ [...] ความรื่นรมย์ที่เคยมีจะต้องสูญหายไปจนหมดสิ้น และต้องตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของห้องสี่เหลี่ยมที่ฝังอยู่ใต้ผืนดินเท่านั้น” (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 149)

ความรู้สึกแปลกแยกไม่คุ้นชินนี้ นอกจากจะเกิดขึ้นกับหลุมหลบภัยแล้ว ชุดป้องกันภัยสงครามก็เป็นผลผลิตทางเทคโนโลยีอีกสิ่งหนึ่งที่สร้างความแปลกแยกและหวาดกลัวให้กับผู้คนในสังคม “ความหวาดวิตกมันเกิดขึ้นแล้วในจิตใจ [...] แต่ครั้งมองเห็นแนวตาสื่อแวหวาดกลัวอยู่เบื้องหลังหน้ากากป้องกันภัยสงครามนิวเคลียร์แล้ว ความหวาดกลัวจะต้องโลดแล่นเข้ามาจู่โจมในจิตใจอย่างฉับพลันเลยทีเดียว” (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 95) เช่นเดียวกับครอบครัวของอรเมื่อชัยวิทย์นำชุดกันภัยเข้ามาในบ้านเป็นครั้งแรก ชุดสีเทาที่ทำจากใยสังเคราะห์พร้อมหน้ากากช่วยหายใจรูปทรงประหลาดสร้างความไม่คุ้นชินให้กับครอบครัวของอรเมื่อได้เห็นลักษณะของมัน “ความรู้สึกอย่างแรกที่เกิดขึ้นนั้น มันเป็นความรู้สึกที่แปลกตาอย่างยิ่งกับการที่ได้เห็นชุดประหลาดดังกล่าว” (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 95) ชุดกันภัยไม่เพียงสร้างความรู้สึกไม่คุ้นชินและหวาดกลัวให้กับคนในครอบครัว แต่ยังสร้างความแปลกแยก

ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง ด้วยลักษณะของชุดที่ประหลาดและปิดบัง ใบหน้าของผู้สวมใส่ ทำให้ชีวิตที่ทดลองใส่ชุดกลายเป็นคนแปลกหน้าสำหรับ ครอบครัว “ภาพที่ปรากฏเบื้องหน้าลูกทั้งสองและจริงแปรเปลี่ยนไปทันที โดยไม่สามารถมองออกได้เลยว่าเป็นใครกันแน่ เพราะชุดและหน้ากากที่สวมใส่อยุ่กันได้อำพราง รูปร่างหน้าตาที่แท้จริงหมดสิ้นนั่นเอง” (นิรันดร์ดี บุญจันทร์, 2546, น. 84) ชุดกันภัย ไม่เพียงแต่ทำให้รู้สึกแปลกแยกเท่านั้น แต่ชุดกันภัยยังปิดบังตัวตนของมนุษย์ ทำให้สูญเสียอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนอันเป็นธรรมชาติพื้นฐานของคนคนนั้น ที่แม้แต่คนในครอบครัวก็ยิ่งกลายเป็นคนไม่รู้จัก บรรยากาศภายในบ้านเปลี่ยนไปทันทีเมื่อชีวิตทดลองสวมชุด ชีวิตในชุดกันภัยกลายเป็นมนุษย์ประหลาดที่สร้างความหวาดกลัวให้กับภรรยาและลูกทั้งสอง การสวมใส่ชุดป้องกันภัยจึงอาจมองได้ว่าเป็นการเข้าครอบงำของความเจริญและเทคโนโลยีที่เข้ามาเปลี่ยนมนุษย์ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบ เปลี่ยนอัตลักษณ์ตัวตนให้กลายเป็นคนแปลกหน้า

การสร้างภาพแทนของเทคโนโลยีในฐานะตัวร้าย การสร้างความไม่คุ้นชิน และความกังวลใจที่เกิดขึ้นจากหลุมหลบภัยและชุดป้องกันภัย แสดงให้เห็นถึงความหวาดกลัวในเทคโนโลยีจนเกิดเป็นความรู้สึกแปลกแยก เทคโนโลยีใหม่ๆ ถูกทำให้ไม่คุ้นชินเนื่องจากแนวคิดมนุษย์มีความผูกติดและเชื่อมโยงอยู่กับธรรมชาติ เทคโนโลยีหรือความเจริญก้าวหน้าของเมืองหรือวิทยาศาสตร์จึงถูกทำให้เป็นอื่น แม้ผู้แต่งจะพยายามสร้างภาพเมืองในอุดมคติที่ธรรมชาติเข้ามาเฝ้าล้อมเมืองแห่งเทคโนโลยีในช่วงต้นของเรื่อง แต่จะเห็นได้ว่า พื้นที่และบทบาทของเทคโนโลยีและธรรมชาติได้ถูกแบ่งแยกไว้อย่างชัดเจน เช่นในกรณีของสวนหลังบ้านหรือพื้นที่ของธรรมชาตินั้น เป็นพื้นที่ที่อยู่มาก่อนและอยู่ในฐานะผู้ให้ความสุขสงบ มีความใกล้ชิดกับมนุษย์และถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ด้านบนบริเวณที่สว่าง ในขณะที่พื้นที่ของหลุมหลบภัยหรือเทคโนโลยีนั้นถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ด้านล่างเป็นพื้นที่ของความมืดมิด การสร้างภาพซ้ำต่างในลักษณะนี้เป็นการแบ่งพื้นที่และตัวตนของธรรมชาติและเทคโนโลยีให้ออกจากกัน การแสดงความโหดร้ายและความแปลกแยกของเทคโนโลยีภายในเรื่องจึงมีส่วนทำให้ภาพของธรรมชาติ มนุษย์ และเทคโนโลยีที่ปรากฏร่วมกันในเรื่องมีลักษณะของการดำรงอยู่ที่ไม่สมดุล

4.2 ธรรมชาติในโลกแห่งศูนย์กลางของมนุษย์

ในการสร้างความหมายและบทบาทของธรรมชาติในนวนิยาย *สวนหลังบ้าน* แม่ผู้แต่งได้พยายามชี้ให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติในฐานะผู้เยียวยาชีวิตและจิตใจ และความสัมพันธ์ของธรรมชาติที่เชื่อมโยงอยู่กับวิถีชีวิตของมนุษย์ แต่หากพิจารณาการประกอบสร้างภาพแทนของธรรมชาติหรือบทบาทของธรรมชาติที่เกิดขึ้นภายในเรื่องแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นธรรมชาติยังคงถูกผูกติดอยู่กับการจัดการและการควบคุมของมนุษย์โดยยึดผลประโยชน์ต่อมนุษย์เป็นหลัก

ภาพของสวนหลังบ้าน สวนสาธารณะ หรือภาพแมกไม้กลางเมืองใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องอาจจะดูเหมือนเป็นพื้นที่ของธรรมชาติที่สามารถดำรงอยู่และทำหน้าที่ได้ในตัวของมันเอง แต่หากพิจารณาให้ถี่ถ้วนแล้ว จะเห็นว่า ธรรมชาติภายในเรื่องล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์มีส่วนเข้ามาควบคุมจัดการแทบทั้งสิ้น เริ่มต้นจากการเกิดวัฒนธรรมสีเขียวที่ทำให้ผู้คนภายในเมืองได้หวนกลับมาตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเริ่มมีการปรับเปลี่ยนเมืองให้มีต้นไม้ใบหญ้าเพิ่มมากขึ้น ผู้คนในแต่ละบ้านแต่ละครอบครัวก็หันมาสนใจการปลูกต้นไม้เพิ่มมากขึ้น การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมสีเขียวแสดงให้เห็นการจัดสรรธรรมชาติในภาคส่วนใหญ่ คือในระดับสังคมที่ต้องการสภาพแวดล้อมและสภาพอากาศที่ดี ธรรมชาติจึงถูกจัดสรรให้เกิดขึ้นมาตามส่วนต่างๆ ของเมือง ทั้งป่าจำลอง สวนสาธารณะ ศูนย์การเกษตร ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นมารับใช้ความต้องการของมนุษย์ที่ต้องการธรรมชาติมาบำบัดจิตใจของตัวเองให้หลุดพ้นจากเทคโนโลยีและเพื่อเพิ่มควมรื่นรมย์ให้กับการใช้ชีวิตภายในเมือง

การแพร่ขยายของวัฒนธรรมสีเขียวได้กลายเป็นกระแสที่มีความตื่นตัวไปทั่วเมือง ความนิยมในธรรมชาติได้กระจายไปหลายๆ ภาคส่วน โดยเฉพาะในส่วนของการทำธุรกิจ บรรดาพ่อค้าแม่ค้าต่างหันมาจับธุรกิจเกี่ยวกับธรรมชาติ ทำให้ “ธุรกิจที่เคียงคู่กับวัฒนธรรมสีเขียวเติบโตและเฟื่องฟูยิ่งนัก เมื่อผู้คนในโซนอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์เริ่มตระหนักและเริ่มปลูกสร้างวัฒนธรรมสีเขียวกันอย่างขนานใหญ่ เพื่อต้องการให้เกิดความสมดุลระหว่างชีวิตธรรมชาติกับเทคโนโลยี” (นิรันดร์ บัญจันทร์, 2546, น. 41) กระแสความนิยมในธรรมชาติได้กลายเป็นส่วนสำคัญในการแสวงหา

ผลประโยชน์ของธุรกิจในโลกทุนนิยมและขยายตัวออกไปจนกลายเป็นธุรกิจหลักที่สามารถพบได้ทั่วมือง “การทำธุรกิจเกี่ยวกับต้นไม้ใบหญ้าขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีบริษัทใหญ่บริษัทเล็กด้านนี้เกิดขึ้นมากมาย” (นรินทร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 41) ธุรกิจเกี่ยวกับธรรมชาติที่เกิดขึ้นในเรื่องแสดงให้เห็นแนวคิดการแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มทุนนิยมที่เข้ามาจัดสรรวัตถุทางธรรมชาติเพื่อสร้างผลกำไรตามแนวคิดของมาร์กซ์ที่มองว่า กลุ่มนายทุนจะอาศัยการวางแผนและกำลังแรงงานเพื่อที่เข้าครอบครองและใช้กระบวนการผลิตแปรเปลี่ยนธรรมชาติให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าในการใช้สอย เป็นวัตถุทางธรรมชาติที่ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบให้เหมาะสมกับความต้องการของบุคคล (มาร์กซ์, 2542, น. 181) จะเห็นได้ว่า กิจกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติที่ปรากฏภายในเรื่องล้วนปรากฏในรูปแบบของธุรกิจ เช่น การไปตั้งแคมป์ที่ป่าจำลองที่มีบริการให้เช่ายืมอุปกรณ์การตั้งแคมป์หรือเดินป่า หรือการทำสวนภายในครอบครัวของออร์กียังต้องมีการสั่งซื้อต้นไม้จากบริษัทที่มีบริการส่งต้นไม้ถึงบ้าน กิจกรรมทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นล้วนเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขในเชิงธุรกิจที่สร้างผลประโยชน์ให้กับมนุษย์แทบทั้งสิ้น ธรรมชาติได้กลายเป็นสิ่งที่ถูกรับครอบครองและนำไปแปรเป็นผลประโยชน์ที่สร้างทั้งกำไรให้กับผู้ค้าและสร้างความรื่นรมย์ให้กับผู้ซื้อ

เช่นเดียวกันกับการเข้าไปกำหนดหรือเข้าไปจัดสรรความเป็นไปของธรรมชาติ จะเห็นได้ว่า การเกิดขึ้นของสวนหลังบ้าน ส่วนหนึ่งนั้นก็มิจุดเริ่มต้นมาจากแนวคิดของวัฒนธรรมสีเขียวที่เกิดจากความต้องการนำธรรมชาติมาเยียวยาชีวิตมนุษย์และสังคม พื้นที่สวนหลังบ้านเองก็เป็นหนึ่งในจุดประสงค์นั้น สวนหลังบ้านแม้จะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญกับคนในครอบครัวของตัวละครเอกเป็นอย่างมาก ทั้งยังมีบทบาทในการเยียวยาและมีความหมายในฐานะพื้นที่ของธรรมชาติ แต่พื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่ที่จัดสรรขึ้นโดยความต้องการของมนุษย์ ซึ่งผู้แต่งได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการสร้างสวนหลังบ้านเอาไว้ว่า เกิดจากอิทธิพลของวัฒนธรรมสีเขียวที่แทบทุกบ้านต้องมีสวนของตัวเองไว้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ตัวของชัยวิทย์เองเมื่อมีลูกคนที่สองก็จัดการขยับขยายบ้านและสร้างสวนหลังบ้านขึ้น กิจกรรมของครอบครัวที่ดำเนินไปภายในบริเวณสวนหลังบ้านไม่ว่าจะเป็นการทำสวนหรือการจัดแต่งสวนล้วนเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงการที่มนุษย์เข้าไปมีส่วนในการจัดการหรือจัดแต่งธรรมชาติแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะการตัดสินใจสร้างหลุมหลบภัยในบริเวณสวนหลังบ้านที่ซึ่ง “ชัยวิทย์วาดฝัน

เอาไว้ว่าจะใช้ผืนดินบริเวณสวนหลังบ้านเป็นสถานที่ก่อสร้างหลุมหลบภัย เพราะมีพื้นที่ที่เหมาะสมและอีกอย่างหนึ่งก็ไม่ห่างจากตัวบ้านเท่าไรนัก” (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2546, น. 131) การกระทำเช่นนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาควบคุมจัดการธรรมชาติแล้ว ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์เองเป็นฝ่ายเปิดโอกาสให้เทคโนโลยีเข้ามารุกรานพื้นที่ธรรมชาติด้วยเช่นกัน

5. บทสรุป

นวนิยาย *สวนหลังบ้าน* ถือเป็นงานวรรณกรรมเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีการนำเสนอบทบาทและความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์และสังคมในฐานะผู้เยียวยาชีวิตจิตใจและมีส่วนในการฟื้นฟูสภาพสังคมให้ดีขึ้น เป็นการนำเสนอแนวคิดเชิงอนุรักษ์ให้เห็นคุณค่าและผลดีของการให้ความสำคัญกับธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกัน การสร้างวาทกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติที่ปรากฏภายในเรื่องได้เปิดเผยให้เห็นถึงร่องรอยการแบ่งแยกของธรรมชาติและความจริงทางเทคโนโลยีที่ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ ผ่านการแบ่งขั้วตรงข้ามที่ชัดเจน และผ่านภาพของสงครามที่ทำลายล้างสวนหลังบ้านจนพินาศ เป็นการแสดงให้เห็นว่าเมื่อเทคโนโลยีสามารถพัฒนาไปถึงจุดสูงสุด ธรรมชาติก็จะเป็นฝ่ายที่ถูกทำลายไป เช่นเดียวกับการประกอบสร้างภาพธรรมชาติภายในเรื่องที่ยังคงแสดงให้เห็นแนวคิดการมองธรรมชาติในเชิงผลประโยชน์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้นำไปสู่คำถามของการมองงานวรรณกรรมภายใต้แนวคิดนิเวศสำนึกว่า เราสามารถนำเสนอแนวคิดเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยการสร้างโลกที่สรรพสิ่งสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลได้จริงหรือไม่ เมื่อวิถีแห่งเทคโนโลยีคือการพัฒนา ในขณะที่ธรรมชาติต้องการการอนุรักษ์โดยไม่เปลี่ยนแปลง และธรรมชาติจะสามารถดำรงอยู่โดยปราศจากการอิงอยู่กับผลประโยชน์ของมนุษย์ได้หรือไม่

รายการอ้างอิง

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2553). *วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย)*. มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). *วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: นาค.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559). *เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน ปรัชญาการวิจารณ์วรรณกรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: นาค.
- นรินทร์ศักดิ์ บุญจันทร์. (2546). *สวนหลังบ้าน*. กรุงเทพฯ: เนชั่น.
- บรรจง บุรินประโคน. (2559, พฤศจิกายน). *ตัวตนเชิงนิเวศของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ในกวีนิพนธ์แม่น้ำที่สาบสูญ*. เอกสารจากงานสัมมนาทางวิชาการในโครงการวิจัยเครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ: การวิจัยและพัฒนา (สกว.), ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- มาร์กซ์, คาร์ล. (2542). *ว่าด้วยทุน: เศรษฐศาสตร์การเมืองวิพากษ์ [Das Kapital]* (เมธี เอี่ยมวรา, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ชีรธรรม.
- ธรรมา บุญยัง. (2550). *ใบไม้ร่วงในป่าใหญ่ (พิมพ์ครั้งที่ 8)*. นนทบุรี: บ้านหนังสือ.
- วิทยากร เชียงกุล. (2558). *ทำไมควรอ่าน คาร์ล มาร์กซ์: บทวิพากษ์เศรษฐศาสตร์การเมือง, แรงงานรับจ้างและทุน*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- วิทยากร เชียงกุล. (2558). *สิ่งแวดล้อม-ระบบนิเวศสังคมที่ทุกคนควรรู้*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- สุทธิชัย บุญยะกาญจน์. (2533). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิยายวิทยาศาสตร์อเมริกัน แนวติสโทเปียในช่วง ค.ศ.1950 ถึง ค.ศ.1972 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ)*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อรรธวรรณ ฤทธิ์ศิริ. (2559, พฤศจิกายน). *“เอื้องแสนเพ็ง”: ตำนานท้องถิ่นกับนิเวศในนวนิยายเรื่องฤดูดาว*. เอกสารจากงานสัมมนาทางวิชาการในโครงการวิจัยเครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ: การวิจัยและพัฒนา (สกว.), ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- อุดม วิเศษสาร. (2539). *บทเพลงแห่งนกนางเขน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- Garrard, G. (2004). *Ecocriticism*. New York: Routledge.

- Glotfelty, C. (2015). Literary studies in an age of environmental crisis. In K. Hiltner (Ed.), *Ecocriticism: The Essential reader* (pp. 120-130). New York: Routledge.
- Goodbody, A. (2014). Ecocriticism theory: Romantic roots and impulses from twentieth-century european thinkers. In L. Westling (Ed.), *The Cambridge companion to literature and the environment* (pp. 61-74). New York: Cambridge University Press.
- Slovic, S. (2000). Ecocriticism: Containing multitudes, practising doctrine. In L. Coupe, & J. Bate (Eds.), *The Green studies reader: From romanticism to ecocriticism* (pp. 160-162). London: Routledge.